

Az íróelődökhöz való viszony
a Magyar Museum programírásaiban¹

1. Ellentmondásos viszony az előző nemzedékhez

Kazinczy Előbeszéde és Batsányi Bé-vezetése egyaránt a hajnalhasadás metaforájával kezdődik, így értelmezvén a magyar nyelv éppen megindult fejlődését.² A kezdetet Kazinczy a „mi időnk” és az „egynehány esztendőök ólta” meghatározásokkal jelöli ki, Batsányi némileg pontosabban az „utolsó két tíz esztendőről” beszél. Ezek az első bekezdések azonban közösek abban, hogy a megindult fejlődést folytonosnak láttatják. Ez márcsak azért is lényeges, mert Batsányi nem sokkal később a megindult fejlődés elakadásáról beszél,³ s így mintha ellentmondásba kerülne önmagával. Ha azonban figyelembe vesszük azt a későbbi megállapítását is, amely a Poézisban elért jelentős eredményeket említi,⁴ akkor ezt az ellentmondást értelmezhetjük úgy is, hogy az elakadás a fejedelmi pártolás hiányára utal (sugallva, de ki nem mondva II. József ebbéli negatív szerepét), míg a folytonos fejlődés a poézis és a tudományok kibontakozására. Két különböző összefüggésben értelmezhető tehát az elakadás és a folytonos fejlődés képze, közöttük a logikai kapcsolatot az ’annak ellenére hogy’ szerkezet teremti meg: „Tudálkozásra méltó dolog bizonynyára, ha el-gondoljuk, hogy fellyebb-említett környül-állásinkban, a’ meg-nevezett tudós Nemzetekhez-képpest, tsak ennyire-is érkezhettünk.”⁵

Kazinczy Előbeszéde nem teremt ilyen különböző összefüggéseket sem a közelmúlt, sem a régebbi idők vonatkozásában. „Tudóssaink szintén a’ mostani Századig mindent Deákul írtak, ’s sajtóink alól imádságos könyveknél, Szentek életénél ’s halotti Prédikációknál egyéb igen ritkán jövének-ki úgy látszott, mintha minden Tudomány ismét a’ Papi Rendnél lett volna, mint régenten az Ostobaság századjaibann a’ Szerzetesek közt, le-téve.”⁶ A viszonyítás alapja e gondolatmenetben a magyar nyelvű világi irodalom léte vagy nem léte, s a negatív ítélet éppen ennek tulajdonképpeni hiányából fakad, sokban emlékeztetve Bessenyei kesergésére amiatt, hogy „még magyarul, amint szokták mondani, profánus írók nem is voltak.”⁷ Ezt követően sorol fel néhány nevet, akik a folytonosságot valamiképp mégiscsak képviselik: „Meg-jelene ugyan későbbre Zrínyi Miklós, Gyöngyösi István, Beniczky Péter ’s más Rhytmista Társai, Páriz Pápai, és Gróff Haller: de kevesen voltak még is a’ kik ezeknek ditső példájokat követték volna.”⁸ Batsányi Bé-vezetésében szinte szó szerint megismétli a világi irodalom hiányáról szóló első tagmondatot,⁹ majd a „Papi Rendre” való utalás helyére a következőket illeszti: „úgy látszott, mint-ha itt a’ Magyar Íróknak gát vettetett volna.”¹⁰ Nem pusztán valamiféle óvatosság munkálhatott ebben a cserében, hiszen másutt legalább ilyen erőteljes hangot ütött meg,¹¹ sokkal inkább a kifejtés logikáját igyekezett más irányba fordítani eme semlegesebb megfogalmazással. Mert ezután szó sincs a tudományok és a poézis világosságának nyomairól, hanem inkább rátér a Kazinczynál teljesen hiányzó szerkezeti egységre: „Nem volt tudni-illik Királyi Udvarunk, hol Nyelvünknek bötse lett volna.”¹²

Nemcsak a megítélés viszonyítási pontjai különböznek az Előbeszédben és a Bé-vezetésben, de (részben ebből következően) az értékítéletek ugyancsak. Batsányi a poézis és a tudományok terén az utóbbi két évtizedben elért (de közelebből meg nem nevezett) eredményeket jelentőseknek tartja, nem kis mértékben azért, mert kedvezőtlen körülmények között, a fejedelmi pártolás hiányában születtek. Kazinczy szintén nem említi neveket ebből az újabb időből, a megközelítése viszont gyökeresen más, mint a Batsányié: „Nem szóllunk mi

¹A jelen tanulmány, amely egy nagyobb munka része, az OTKA és az MTA TKI támogatásával készült.

²A Magyar Museumhoz készült két előbeszéd egészének az értelmezéséhez ld. a bevezető tanulmányt: MUSEUM, 2004. II., 7–29.

³„BÓLDOG emlékeztű Aszszonyunk’ királysága alatt kezdettünk végre meg-pihenni; és ekkor ugyan úgy látszott, mintha nyelvünknek-is fel akart volna régen óhajtott, de soha többé nem reménylett hajnala derülni. Az ellenkező Végezéseknek itt-is másként tetszett!” (MUSEUM, 2004. I., 10.)

⁴„A’ Poézisban már jó tova mentünk; és a’ Tudományoknak egyéb nemeiben-is mutathatunk munkákat” (MUSEUM, 2004., I. 13.).

⁵Uo.

⁶MUSEUM, 2004., I. 505.

⁷Magyar néző, in BESSENYEI, 1953., 224.

⁸MUSEUM, 2004., I. 505.

⁹„Tudóssaink, egész a’ mí időnkig, mindent Deákul írtak, ’s sajtóink alól *Imádságos Könyveknél, Szentek’ Életénél, Halotti Prédikációk’ ’s Verseknél* egyéb alig jövének-ki” (MUSEUM, 2004., I. 10.).

¹⁰Uo.

¹¹Ld. pl. a három bekezdéssel később mondottakat, ahol „a’ Klastromi Oskoláknak kedvetlen tanításai”-t emlegeti (MUSEUM, 2004., I. 11.).

¹²MUSEUM, 2004., I. 10.

most munkáinknak belső érdeméről, sőt nem általljuk meg-vallani, hogy még a' jobb darabjainkbann is, ha szoros ítélet alá vesszük, fogyatkozásokat találunk. De ez nem lehetett másképpen; Plautusnak és Enniusnak ideje nem szült mindjárt Tibullust 's Horatiust'.¹³ A pártolás (amely azonban általában a „Nagyok” mecenatúráját, s nem annyira az intézményes kereteket jelenti) elmaradása csak ezt követően kerül szóba. Nem annyira az elért eredmények méltatása ez, hanem inkább a fogyatkozások hangsúlyozása. A fogyatkozások, legyenek azok mégoly szükségszerűek is egy éppen a fejlődés útjára lépő nemzetnél, mégiscsak fogyatkozások, ha a *tökéletesség a mérce, s nem a lehetőségek viszonylagossága*.

Kazinczy és Batsányi tehát másként ítéli meg az elmúlt két évtized teljesítményét, noha mindkettő ehhez köti a hajnalhasadást, s mindkettő a megindult fejlődés folytonosságát hangsúlyozza e tekintetben. Hogy Kazinczy nem említi neveket, abba bizonyára a nem túl kedvező minősítés miatti tapintat is belejátszhatott. Hogy így történt-e, nem tudjuk bizonyosan, de hogy más alkalommal sem említi vállalható *költő*elődőket (mert a nagy elődnek tekintett Báróczi nyilvánvalóan nem költő), az tény. Batsányi ezzel szemben a második számban közölt tanulmányában Bessenyeit mint eposzköltőt is nagyra tartja (a programörökség folytatása mellett), s a Museum első számában nagy tanulmányt tesz közzé Ányos Pálról, olyan „ritka-szerentséjű halandónak” nevezvén, akit a Múzsák „már születésekor ki-választván, kisedtségétől fogva Hippokrén’ szent italára szoktattak, ’s a’ Poézisnak leg-belsőbb titkaira meg-tanítottak.”¹⁴ A többször is elhangzó méltatások, s magának a tanulmány megírásának a ténye is azt mutatja, hogy Ányos Pált Batsányi a legjelentősebb költőelődjének tekintette, akinek poétai teljesítményét nemcsak a kor elmaradottságának viszonylatai között tartotta nagyra, hanem a tökéletességnek azon a mércéjén is, amelyet Kazinczy oly következetesen érvényesített Előbeszédében.

2. Batsányi és a folytonosság

Batsányi a Magyar Museum első számában közre adja felhívását Ányos verseinek kiadásáról, majd a második számban Bessenyeire vonatkozó tervét ismerteti, mindkét esetben szemelvényekkel mutatva be költőit. Az Ányost bemutató írás, az imént kiemelt vonatkozáson (Ányos elődként való bemutatásán) túl saját törekvéseit pozicionálja. A sok Ányostól közölt szemelvény melletti rövid szövegekben elhárítja a kettős rím–négyes rímelés közötti vitát, érvelését az alkalmi verselők elleni fellépésre futtaván ki.¹⁵ A Bessenyei György munkásságáról szóló tanulmány eleje megismétli a *Bé-vezetés* elejének interpretációját a literatúra fejlődéséről, amely szerint az 1770-es évek elejére tehető a „hajnalhasadás”. Ez a rövid expozíció teremti meg Bessenyei György munkásságának és az arról való beszédnek a jelentőségét. Előbb nyomtatott, majd kézírásban lévő munkáit veszi sorra, ez utóbbiakat részletesebben ismertetve. A kéziratokat Batsányi a pesti pálosoknál ismerte meg, s ez a tény rámutat a hagyományozódás egy igen fontos csatornájára: a pesti pálosokkal való kapcsolat mind a programörökség, mind az irodalmi élet megszervezése tekintetében kiemelkedő jelentőségű Batsányi esetében (is). Bessenyei munkáit ismertetvén Batsányi három műnél, illetve problémakörnél időzik el hosszabban, ami elég pontosan kijelöl bizonyos hangsúlyokat a programörökség felhasználásában.

A legrészletesebben, a szöveg több mint felében Bessenyei *Hunyadi* című eposzával foglalkozik, pontosabban: az ismertetés második része hosszú szemelvényeket tartalmaz Bessenyei művéből, rövid átkötésekkel, bevezető és lezáró bekezdéssel keretelve. Maga a tény beszédes, hogy annak idején (feltehetően még az 1785-ös *A' magyarok vitézsége* előtt) éppen ezt a művet méltatta leginkább figyelemre, ebből jegyzett ki hosszú részeket. Érdeklődését a történeti tárgy és az eposz műfaja egyaránt felkelthette, s ez az érdeklődése az évtized végére nemcsak megmaradt, de még intenzívebbé vált. A kéziratok közül hosszabb kommentárt fűz Batsányi a *Tudós Társaság* című filozófiai traktátushoz. Igazából azonban nem is annyira magát a művet ismerteti, hanem Bessenyeinek a kéziratra jegyzett kísérő szövegét, mely szerint a cenzúra megtiltotta annak kiadását. Ehhez ír hosszú, a szabad véleménynyilvánítás elengedhetetlen voltát hangsúlyozó elmefuttatást, kiemelve II. József jelentős érdemeit.

A harmadik (sorrendben első) elmélkedő rész (a negyedik és ötödik bekezdés) több Bessenyei-műből is idéz, s valójában az egész életmű jelentőségének méltatására vállalkozik, mintegy bevezetésként. Tiszteletadás ez, hogy „jövendő Onokáink-is láthassák, hogy nem vóltunk érzéketlenek polgár-társainknak érdemeikhez, és tudhassák egyszersmind azt-is, kiknek hamvaikat kellessék leg-inkább áldaniok azért, hogy ők-is II. Andrásnak, Nagy Lajosnak, és a' Hunyadiaknak nyelvén beszélhetnek.”¹⁶ A következőkben pedig

¹³MUSEUM, 2004., I., 505.

¹⁴MUSEUM, 2004., I., 53.

¹⁵„kik a' Poézisnak mivóltát többnyire tsak a' szóknak egyenlő végezetében helyheztesik; nem általván, mint valamelly különös Poétai tálentommal ditsekedni, ha négyes versben *némelly nap' száz strófát írhattak*. Innét van az ízetlen verseknek olly temérdek sokasága, melyeket ha valamelly Második *Sándor* meg-visgáltatna, talám még *hét jóra* sem találna.” (MUSEUM, 2004., I., 49.)

¹⁶MUSEUM, 2004., 75–76.

hosszabb idézetet közöl A' Bessenyei György Társasága című kötetből,¹⁷ amely a feladatvállalás felelősségéről, az esetleges meg nem értettség mellett való kötelelességteljesítésről szól, megmutatván, hogyan lehet „érdemeket” szerezni. Batsányi gondolkodásának egyik alapvető eleme jelenik meg e vonatkozás hangsúlyozásában; mint Bíró Ferenc írja, az „érdemekre törekvő ember tehát olyan életpálya választására és betöltésére törekszik, amely az időn kívül létező haza körébe, vagyis a nemzet emlékezetébe emeli fel őt.”¹⁸

Batsányi kommentárja azonban nem pusztán az érdemszerzés gondolatának megjelenése és hangsúlyozása miatt tűnik fontosnak, figyelemre méltó az is, hogy A' Bessenyei György Társaságából származó idézetet két másik, szabad idézet veszi körül. Az első („soha Nemzetünk idegen nyelven tudományra, 's közönséges virágzásra nem juthat”) egyértelmű utalás a *Magyarságra* („Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen soha sem”).¹⁹ Ezzel Batsányi az érdemszerzés Bessenyei által választott útját állítja mintául minden hazafi elé, vagyis a magyar nyelv kiművelésének feladatát, részletesebben azonban nem szól róla. Megnevezi viszont az érdemszerzés és így a magyar nyelv kiművelése útjában álló akadályt „Ferentz Deák” jelképes alakjában, lényegében szövegszerűen idézve A *Magyar nézből*.²⁰ Ferenc deák alakja Bessenyeinél az elavult, deákos műveltséget képviseli, mint láttuk, utóbb mások is ebben az értelemben használták. A deákos, vagyis iskolai műveltség ebben a viszonylatban a félműveltség szinonímája lesz. Olyan állapotot jelképez, amely a valóságos kiművelődés egyik legfőbb akadálya. E ponton világosan megmutatkozik az Ányos- és a Bessenyei-tanulmány pozíciójának közössége: az avult műveltségi szint ugyanazt képviseli a tudományok fogalmával szemben, mint az alkalmi verselés az igazabb poézishez képest. A két előd ezeket a viszonyításokat reprezentálja.

Nagyon átgondolt szemlélet teremti meg tehát a maga folytonosságát az elődök által. Batsányi a fordításról írott tanulmányának első, Magyar Musában közölt változatában további olyan szerzőket is megnevez, akiket előjének tekint: „Nyilván meg-mutatták már Íróink, hogy szintén *olly felséggel* olly tüzze, olly gyengült nyájassággal, és tulajdon olly édességgel lehet magyarul-is írni, valamint leg-ékesebb Európai nyelveken. Valameddig a' magyar nyelv Nemzetünk' szájából egészen ki nem hal, bentsben léssen *Hallernak* és *Bárótzinak* magyarsága. – Mennyire nem mentünk már-is a' Poézisban! – – *Rájniz, Szabó, Révai! – Faludi, Pétzeli, Gyöngyösi!* – – *szíviünkbe írtuk már ditső neveteket!* – – *Ányos!* – – tégedet nem esmér a' Világ! el-felejtve nyúgyszol sirodiban; nints, ki meg-mondaná Hazádnak, hogy benned jövődöbéli edgy diszétől fosztatott meg! – –”²¹ Batsányi számára a vershagyomány kétágú: részben a deákosok költészetében, részben a magyaros vershagyományban gyökerezik. Innen nézve elhanyagolható, hogy a két „gyökér” egymás tagadásaként létezett még a korban is – ő együtt emlegeti őket. Ugyanakkor ott szerepel a prózaíró Báróczi a verses epikát művelő Haller mellett, ami ugyancsak integratív tendenciára utal. A választás preferenciája elég világosan kitetszik az itt ismét hangsúlyozott „poétai tűz” kifejezés feltűnéséből, valamint a hangnemek felsorolásából (felség, nyájasság, édesség). A hangnemek közül azonban elől és kurzívval kiemelve a fenség áll, az a minőség, amely a Museum első számának mutatóványait uralja, s amelyet Ányos és Bessenyei kapcsán is kiemelt.²²

3. Kazinczy és a megszakíttóság

Batsányi Bessenyeiről szóló tanulmányára Kazinczy reflektált nem sokkal a megjelenését követően, egy odavetett levélbeli megjegyzésben: „Bessenyei Tudomány nélkül affectálta a' leg sublimisabb Philosophust, 's dagály lett. Illyen ő Lucanusában, hol a' Gallusokat Gauloknak, Ausoniát Lausoniának nevezi tudatlanságból, akár mit mond Batsányi a' Museum 2dik darabjában. Igaz, hogy ha Bessenyei Deákul tudott volna, nem hiszem, hogy Lucanus jobb fordítóra akadhatott volna, mert mind a' kettőt dagályra szülte a' Természet.”²³ Kazinczy itt minden bizonnyal Batsányi azon megjegyzésével vitatkozik, amellyel az a *Hunyadi* részletét bevezette: „Ebből a' töredékből leg-alább azt láthatni, minémü versekkel, mitsoda magyarsággal, és mitsoda fellengős vagy alattjáró hangozattal légyen az egész Költemény el-készítve.”²⁴ Jól látható módon itt Bessenyei *költői* kvalitásairól

¹⁷Az *elmének hánykódásairól* című részből (BESSENYEI, 1777., 84.).

¹⁸BÍRÓ, 1994., 352.

¹⁹MUSEUM, 2004., 76.; illetve BESSENYEI, 1987., 588.

²⁰„Illy módon gondolkodván Bessenyei, keveset hajtott azon *régi tudatlansághoz szokott, de még-is tudománnyal kényeskedni kívánó együgyű Ferentz Deákékra-is, kik minden újság ellen zúgolódnak, félvén attól, hogy ki ne forgattassanak az által kicsiny vagyonkáikból*” (MUSEUM, 2004., 76.); „[a 'régi szokású Ferenc diák uram'-nak] felelek: a régi tudatlansághoz szokott, de mégis tudománnyal kényeskedni kívánó együgyűk minden újság ellen zúgolódnak, félvén attul, hogy ki ne fordíttassanak azáltal kicsiny vagyonkáikból.” (BESSENYEI, 1953., 224.)

²¹BJÖM. II. 463.; vö. BJÖM. III. 15., 27.

²²MUSEUM, 2004., I. 49., 80. Minderről részletesen ld. tanulmányunkat: „*Bacchánsok*” és *Proselyták*” (Poétikai törekvések a Magyar Museum programjában), in It 2007., 373–397.

²³Kazinczy Arankának, 1789. július 10., KazLev. I. 397–398.

²⁴MUSEUM, 2004., I. 80.

van szó, s ennek megítélésében van az eltérés közöttük, tudományról, közműveltségről, intézményesülésről szó sem esik. Amint nem került szóba mindez Kazinczy *Előbeszédében* sem, noha Kazinczy tisztelete Bessenyei iránt kétségtelen tény. Kazinczy Bessenyeiben az ébredés, a literatura hajnalának emblematikus figuráját látja, aki azonban nemigen kínál számára követendő irodalmi mintát, így hozzá való viszonyát egyfajta tartózkodó tiszteletadás jellemzi. Batsányi ezzel szemben a programörökség közvetlen felhasználásán túl Anyos melletti másik meghatározó költőelődjét tiszteli benne.

Kazinczy a Gessner-forítás *IDŐSBB B. RÁDAY GEDEON ÚRHOZ* címzett ajánlásában azonban költőként is elődeinek névsorába illeszti Bessenyeit, Batsányihoz hasonlóan együtt emlegetvén a különböző versnemek képviselőit, valamint a költőket és prózaírókat, jobbára ugyanazokat, akiket Batsányi is: „GRÓF TELEKY, PROFES. SZABÓ, RAJNIS, BESSENYEY GYÖRGY, és, a’ kiket leg-elöl kellett volna említenem, ZRÍNYI és GYÖNGYÖSI Atyáink – példái lehetnek némely fogyatkozás mellett is, millyen édességgel, millyen velősen, millyen pompás méltósággal ír a’ Magyar ha nem majmol, akár versbe’ kívánniuk, akár prózába’. Hányat lehetne még itt ditsekedve említenem? ha TE tsínos verseidet, B. ORCZY a’ Fő-Ispányi székekben tartott beszédit, BARTSAY és sokan egyebek kedvességgel tellyes írásokat még éltekbenn tennék tiszteletül másoknak elibe.”²⁵ Nem tekinthetünk azonban el a kontextustól. Kazinczy ugyanis ezzel a mondattal vezet be előbb idézett szemléljét: „Ha ugyan le-tévé a’ szolgálai nyügöt, magunknak eresztve írunk, bátorkodom állítani, hogy nállunk szebben senki sem ír; leg-alább akkor nem írt, midön Nyelvek készülni kezdett.”²⁶ Két mozzanat igazán figyelemreméltó ebben. Az egyik az, hogy az *elismerés viszonylagos*, s csak „ebbenn az Epochábann, midön Nyelvünket tsínosgatni ’s gazdagítani még ekkoráig is tsak kezdjük”, érvényes. Ugyanazt az értelmezői kontextust látjuk itt feltűnni, amely az *Előbeszéd* logikájában is meghatározó volt.

A másik figyelemreméltó mozzanat pedig az, hogy az elismerés akkor érvényes, amikor „le-tévé a’ szolgálai nyügöt, magunknak eresztve írunk”, vagyis az eredeti művekre vonatkozóan. Az idézett mondatok előtt azonban világossá vált, hogy e kezdeti időszakban inkább fordításokra van szükség, tehát az elismerés e másik oldalról nézve is viszonylagos csupán. Kazinczy felsorolása így semmiképpen nem értelmezhető a Batsányiéhoz hasonló folytonosságkonstrukcióként, sokkal inkább a távolságtartás hangsúlyozódik. S ha visszagondolunk az ajánlás elejére, akkor ez részben érthetővé is válik. Ott ugyanis „BÁRÓCZY ditső példájá”-t nevezi meg, mint ami a nyilvánosság elé lépésre buzdította.²⁷ A Bácsmegyei *Báróty tiszteelőinek* címzett ajánlásában ez a mozzanat válik egyeduralmukodóvá: „Meg-lehet hogy én Mármontelnek el-hevítése nélkül nem nyúltam volna tollhoz. Hogy írtam és írok tehát – ha mit ér írásom –, hogy nevemet nem látott Hazafiak is esméri, – BÁRÓCZY míve.”²⁸ S a következő mondatban azt is megmondja, mi ennek az élesztő hatásnak a lényege: „Bóldog, a’ ki BÁRÓCZYval – a’ selypítő – frantziává vált BÁRÓCZYval – futni mer!”²⁹ Báróczi az idegen mintát követő, a szokatlan hangot megütő, idegenül hangzó nyelvet használó újítót tiszteli. Ő a valódi előd, egy fordító, a viszonylagos eredményeket elért eredeti magyar poézis tiszteletet érdemel, de nem igazán követhető még.

Batsányi tehát az előző nemzedék folytatójaként állítja be magát, s a fenségesre való törekvést az elődökként vállalt költők jellemzőjeként mutatja fel. Kazinczy ezzel szemben a poézist tekintve a diszkontinuitást és az eredmények viszonylagosságát hangsúlyozza, kontinuitást csak a mintakövető író, Báróczi esetében vállal. Ez annál is feltűnőbb, mert utóbb Kazinczy a vershagyományokat illetően mégiscsak megkonstruált egy névsort, s Rádayról emlékezvén többször is költői törekvései őseit mutatja fel benne.³⁰ A Gessner-előszóban azonban, amely valójában Rádaynak szóló ajánlás, ennek nincs nyoma, s Ráday Bessenyeihez hasonlóan mindössze egy név abban a sorban, amelyben vegyesen szerepelnek a különféle versnemek képviselői. A legkorszerűbb elméleti törekvések képviselői így nem *reflektálatlanul* kötődnek egy-egy irodalmi elődhez, hanem tudatosan kapcsolódnak rá valamely hagyományra. Álláspontjuk nem kizárólagos, nem egy és egyetlen hagyomány létezik számunkra, ahonnan nézve minden más elvetendő, hanem hagyományok szövedéke, amelyek különféle lehetőségeket kínálnak, s ezekből bizonyos *preferenciák alapján választanak*. E

²⁵ GESSNER, 1788., 208.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ BÁCSMEGYEY, 1789.

²⁹ Uo.

³⁰ A verselés „harmadik nemére Ráday adott mind példákat, mind leckét. Érezvén, hogy a nem skandált ének örök ellenkezésben van a muzikai kompozíciókkal, s szertelen olvasása szerint járatos lévén a németek, franciák és olaszok literatúrájokban, kik verseiket skandálatlanul soha nem írták, ezeknek példája szerint kezdette mérni dalainak lábait. Ő tanította ezt a különbséget érezni Verseghyt, Földit s engemet. Az új leckét Földi Csokonainak, én Daykának adánk által” (Kazinczy Ferenc: *A magyar verselésnek négy nemeiről*, 1815, in *KazMűv.* I. 803.). A konstrukció tendenciózusságára Bíró Ferenc mutatott rá nyomatékosan (BÍRÓ, 1994., 288.), az egyik első feltűnése a Virág Benedekhez szóló, 1802., március 31-i levélben található (*KazLev.* II. 467.; vö. KECSKÉS, 1991., 171.).

preferenciák pedig nagyban függenek a felekezeti keretek által meghatározott oktatás nyomán kialakult kulturális beállítódástól.³¹

Batsányi úgy volt képes a modern európai ízléstörékvések jegyében programját kialakítani, hogy ehhez nem kellett szükségszerűen megkérdőjeleznie az őt felnevelő hagyományt, beállítódásának része volt e hagyomány megújíthatóságának az élménye. A református oldal újító teoretikusai, elsősorban Kazinczy viszont abban az eredendő élményben eszmélkedtek, hogy újszerű tájékozódásuk nem hozható közös nevezőre útrabocsátó kulturális közegük meghatározottságaival, útkeresésük így a tanult hagyomány által szabályozatlan területre kényszerült. Mivel tehát az újítás szükségességének és lehetőségének megítélésében eredendően más élmények domináltak, így Batsányi számára ez az adott hagyományok megújításával tűnt megvalósíthatónak, Kazinczy számára viszont a szakítás és a hagyományteremtés útja látszott követendőnek. Ez a nagyon eltérő pozíció határozta meg elődeikhez való viszonyukat is.

BIBLIOGRÁFIA

- BESSENYEI, 1777. = *A' Bessenyei György Társasága*, Bécs 1777.
BESSENYEI, 1953. = *Bessenyei György válogatott művei*, kiad. Szauder József, Bp. 1953.
BESSENYEI, 1987. = *Bessenyei György válogatott művei*, kiad. Bíró Ferenc, Bp. 1987.
BÍRÓ, 1994. = Bíró Ferenc: *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Bp. 1994.
BJÖM. = *Batsányi János összes művei. I. Versek*, Bp., 1953.; *II., III. Prózai művek*, Bp., 1960., 1961., sajtó alá rendezte Keresztury Dezső és Tarnai Andor; *IV. Der Kampf*, Bp., 1967., sajtó alá rendezte Zsindely Endre.
KAZINCZY, 1788. = *Geszner' Idylliumi*, Kassa 1788.
KAZINCZY, 1789. = *Bácsmegyeynek öszveszedett levelei*, Kassa 1789.
KazLev. = *Kazinczy Ferenc levelezése. I–XXI.*, közléteszi Váczy János, Bp., 1890–1911.; *XXII. (I. pótkötet)* Bp., 1927.; *XXIII. (II. pótkötet)* Bp., 1960.
KazMűv. = *Kazinczy Ferenc művei*, I–II. kiad. Szauder Mária, Bp., 1979.
KECSKÉS, 1991. = Kecskés András: *A magyar verselméleti gondolkodás története*, Bp. 1991.
MUSEUM, 2004. = *Első folyóirataink: Magyar Museum*, kiad. Debreczeni Attila, Debrecen 2004., I–II.

---

³¹Erről részletesen ld. tanulmányunkat: *Hagyományszemlélet és felekezetiesség az 1780-as, 1790-es évek magyar irodalmában*, in *Protestáns Szemle* 2000., 152–165.